

תְּלַת קָרָא כְּתִיבִי וְכו' - ומפסוקים אלו יש לדייק על איזה זמן נאמרו, שהפסוק 'לא תאכל עליו חמץ', נאמר קודם זמנו, ש'עליו' היינו על הפסח בזמן שחיתו, והפסוק 'כל מחמצת לא תאכל' נאמר בתוך זמנו, ויש ללמוד כן מהמשך הפסוק 'בכל מושבותיכם תאכלו מצות', וזמן אכילת המצות הוא בתוך זמנו, והפסוק 'לא יאכל חמץ' נאמר לאחר זמנו, ויש ללמוד כן ממה שלא נאמרה בו מצות אכילת מצה (רבינו דוד; ח' הר"ן).

לא יֵאָכַל חֻמֵץ וְכו' - ולדעת חזקיה (לעיל כא, ב) שרק במקום שנאמר 'לא יֵאָכַל' משמע גם איסור הנאה, אף שלשון זה נאמר רק בפסוק אחד משלשת הפסוקים האמורים, מכל מקום גם לפני זמנו וגם לאחר זמנו אסור בהנאה, שכיין שאחד מהפסוקים מלמד גם על איסור הנאה, אין לחלק ביניהם (תוס' ד"ה וחד, בשם ר"י). ודוקא לענין איסור הנאה אין לחלק ביניהם, אבל כרת יש רק בתוך זמנו, שמהפסוק (שמות יב, טו) 'כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי' יש ללמוד, שקודם היום הראשון ולאחר היום השביעי, אין כרת (פני יהושע; צ"ח. וראה מהרש"א).

מִחֲמַת דָּבָר אַחֵר מִזֵּין וְכו' - כשנתחמץ על ידי שאור (רבינו חננאל להלן מג, א; תוס' רבינו פרץ בשם רש"י). ויש שפירש, כשנתחמץ על ידי דבר שאינו מחמשת מיני דגן, וכגון על ידי שמרי יין (תוס' ד"ה מחמת, בשם ריב"א), אבל נתחמץ על ידי שאור נחשב שנתחמץ מאליו (תוס' רבינו פרץ).

מִזֵּין לְפֶסַח מִצְרִים שְׂאִין חִימוּצוֹ נוֹהֵג אֶלָּא יוֹם אֶחָד - כלומר, ליל חמשה עשר, אבל ביום חמשה עשר לא נאסרו באכילת חמץ (מהר"ם חלאוה לקמן קטז, ב; שבלי הלקט ריח, בשם הר"ן ד). ויש שפירשו, שנאסרו מזמן שחיתת הפסח ביום ארבעה עשר, עד ליל חמשה עשר [-ועד בכלל] (צ"ח שם; מלבי"ם שמות יב, לד). ויש שפירשו ש'יום אחד' הוא כל יום חמשה עשר (מלבי"ם שם, בשם המפרשים).

והטעם לכך, שפסח מצרים הוא על עצם הגאולה ממצרים, שהיתה רק יום אחד. ולדורות איסורו כל שבעה, כיון שקריעת ים סוף היתה ביום השביעי, נחשב שהגאולה נמשכה עד היום השביעי (גבורות ה' [למהר"ל] לז).

וְרַבִּי שְׁמַעוֹן לְקוֹבְעוֹ חוּבָה וְכו' נִפְקָא לִיה מִבְּעֶרֶב תֹּאכְלוּ - ומלבד הלימוד מפסוק זה, הגמ' בקידושין (לו, ב) מבארת שחיוב מצה בזמן שאין הפסח נוהג נלמד מהפסוק (שמות יב, כ) 'בכל מושבותיכם תאכלו מצות'. ושני פסוקים אלו נצרכים, אחד ללמד שחיוב מצה נוהג גם בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין הפסח קרב, ואחד ללמד שחיוב מצה נוהג בזמן שבית המקדש קיים גם בחוץ לארץ שאין שם קרבן פסח (תוס' קידושין שם ד"ה בזמן, ע"פ מהרש"א שם, וראה מהרש"ל שם; מהר"ם חלאוה. וראה תוס' כאן ד"ה ואידך, שהניחו בקושיא).

סֵלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא הוּאִיל וּבְפֶסַח לֹא יֵאָכַל מִצָּה וּמְרוֹר נִמִּי לֹא נִיכּוֹל - ו'מרו' לאו דוקא, שחיוב מרוור הוא רק כשנאכל יחד עם קרבן פסח [ומטעם זה בזמן הזה שאין קרבן פסח, חיוב מרוור רק מדרבנן (לקמן קא, א)]. וכיון שאינו אוכל בקרבן פסח אינו חייב במרוור (רבינו דוד; ח' הר"ן; מאירי בשם יש שפירש). ויש שפירש, ש'מרו' דוקא, ואף שאינו אוכל בפסח, חייב במרוור (מאירי בפי ראשון). ■ להלכה, ערל חייב במצה ובמרוור (רמב"ם קרבן פסח ט, ח. וראה מנחת חינוך מצוה יז אות כז).

גִּמְרָא. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר חֻמֵץ לִפְנֵי זְמָנוּ וְכו' אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו - והחמץ מותר בין באכילה ובין בהנאה, אלא שמתחילת שעה שביעית מצווה לבערו משום 'תשבייתו שאור מבתים' (שמות יב, טו), ויכול לבערו באכילה, שאין לך השבתה גדולה מזו (בעל המאור ג, א מדפי הר"ן). וראה שם מקור נוסף לחיוב ביעור מתחילת שעה שביעית). ויש שפירשו, ש'אינו עובר עליו' היינו שאין לאו באכילתו, אבל אסור מדאורייתא לאוכלו, שמהפסוק 'תשבייתו' לומדים שיש להשבית את החמץ שלא כדרך הנאתו, ואכילה היא דרך הנאתו (תוס' ד"ה רבי; תוס' רבינו פרץ; רא"ש ב, ד), או משום, שאין לך דבר שצריך השבתה ומותר באכילה (רמב"ן במלחמות שם. וראה חזו"א או"ח קיז, א שביאר כן גם בדעת תוס'). ולדעתם החמץ אסור מדאורייתא באכילה, אבל בהנאה אסור רק מדרבנן, גזירה שמא ישהה את החמץ ולא יבערו (רמב"ן במלחמות שם; רא"ש שם, ב ו-ד, בשם בעל העיטור הל' ביעור חמץ. וכן דעת הראב"ד חמץ ומצה א, ח). ויש שסוברים שאף בהנאה אסור מדאורייתא, שלדעתם מהפסוק 'תשבייתו' לומדים שיש להשבית את החמץ ולא ליהנות ממנו בשום דרך הנאה (ח' הר"ן, וראה בדבריו לעיל ו, ב; מהר"ם חלאוה).

וגם רבי שמעון שסובר שאין איסור 'כל יראה' עד הלילה, דעתו שצריך לשרוף את החמץ בשעה השישית (נודע ביהודה קמא או"ח כ, ט), ויהיה אסור לשרופו מעט מעט תחת תבשילו עד הלילה, גזירה שמא יבוא לאוכלו (תוס' שם). [ומשום 'תשבייתו' אין איסור לשרופו מעט מעט, שמשעה חמץ על מנת לבערו אינו עובר (פני יצחק א, יח, שתוס' לשיטתם להלן כט, ב ד"ה רב אשי)].

וּמִשְׁעָה שְׂאִסוֹר בְּאֶכִילָה אִסוֹר בְּהִנָּאָה אֶתָּאן לְהִנָּא קָמָא - אבל לרבי שמעון אף שהחמץ אסור באכילה משעה השישית, מותר בהנאה עד הלילה (תוס' ד"ה רבי; תוס' רבינו פרץ. וכשיטתם המובאת בביאורנו לעיל ד"ה רבי שמעון). ויש שפירשו - לשיטתם שלרבי שמעון החמץ אסור בהנאה מדאורייתא (ראה ביאורנו שם) - שכוונת הגמ' שבבא זו אינה כדעת רבי שמעון, משום שלדעתו איסור האכילה בערב הפסח הוא רק מדין 'תשבייתו', ופשוט שמטעם זה אסור אף בהנאה, והביריתא לא צריכה להשמיענו דבר זה, ורק לרבי יהודה שסובר שבערב הפסח החמץ אסור בלאו של אכילת חמץ, היה מקום לומר שדוקא באכילה אסור אבל בהנאה מותר [לדעת חזקיה (לעיל כא, ב) שאיסור הנאה נלמד ממה שנאמר 'לא יֵאָכַל', הוה אמינא שפסוק זה נאמר רק בתוך הפסח, ולדעת רבי אבהו (שם) שגם במקום שנאמר בו 'לא יאכל' או 'לא תאכל' או 'לא תאכלו', איסור הנאה בכלל, הוה אמינא שהלימוד הוא כחזקיה, ופסוק זה נאמר רק בתוך הפסח], ולכן הוצרכה הבריייתא להשמיענו שגם בהנאה אסור [לחזקיה משום שהפסוק 'לא יֵאָכַל' מגלה על כל הפסוקים שלומדים מהם איסור אכילה, שאיסור הנאה בכלל, ולרבי אבהו משום שאכן הלימוד אינו כחזקיה, אלא גם במקום שנאמר 'לא יאכל' או 'לא תאכל' או 'לא תאכלו', איסור הנאה במשמע] (ע"פ ח' הר"ן כאן וּלְעִיל ו, ב. ונע"ז במהר"ם חלאוה).

וּבְשַׁעָה שְׂאִינוּ בְּקוֹם אֶכּוֹל מִצָּה אֵינוֹ בְּכַל תֹּאכַל חֻמֵץ - ואף שחיוב אכילת מצה אינו אלא בלילה הראשון, אבל בשאר החג אין חיוב לאכול מצה (ראה להלן צא, ב), מכל מקום כיון שנאמר (דברים טז, א) 'שבעת ימים תאכל עליו מצות', שאם רוצה לאכול הרי אסור בחמץ וצריך לאכול מצה, זה נחשב שבכל שבעת הימים הרי הוא בקום אכול מצה (ע"פ פני יהושע בתי ראשון). ועוד יש לפרש, שרבי שמעון סובר שחיוב אכילת מצה הוא כל שבעת הימים, ולכן כולם בכלל 'קום אכול מצה' (פני יהושע בתי שני. וראה שפת אמת).